

uno die non potest bis jejunare. Quæ responsio non potest dari ad aliud exemplum missæ, quod ipse omittit. Censeo ergo distinctione utendum esse. Et imprimis assero, ad luerandam indulgentiam recitanti rosarium concessam, nihil obstare quod illa recitatio sub alia obligatione posita sit, sive ex voto, sive ex confessione, sive ex alia obedientia (quamvis oppositum indicet Navarrus). Probatur, quia supponimus in forma indulgentie, non esse expressum ut rosarium recitandum non sit alias sub aliqua obligatione (nam tunc nulla esset quæstio), sed simpliciter concedi recitanti rosarium. Tunc ergo nec ex obligatione recitetur, forma indulgentiae impletur; ergo tantum valet quantum sonat. Item opus illud eo quod ex obligatione fiat, non est minus bonum, imo cæteris paribus est melius; cur ergo erit pejoris conditionis, qui illud recitat? Denique si de præsumpta intentione tractetur, non est verisimile intentionem concedentis indulgentiam, fuisse excludere illos, qui obligationem recitandi habent; nulla enim rationabilis causa talis præsumptionis assignari potest. Ut si Pontifex concedit, verbi gratia, unum annum indulgentiae recitanti psalmum *Miserere*, cur creditur excludere ab hac gratia eum, qui ex voto recitat psalmum illum? Et similiter verisimile non est, eum qui vovit rosarium, voluisse obligare se ad recitandum illum cum animo non luerandi indulgentiam per tale rosarium. Neque hic habet locum ratio quam maxime urget Navarrus, quod per unam actionem non satisfit duplice obligationi, quia opus ad indulgentiam requisitum non est proprie sub obligatione, sed est veluti conditio requisita ad effectum indulgentiae, quæ conditio sufficienter impletur per opus alias præceptum, nisi expresse excludatur.

18. Confirmatur conclusio.—*Non sufficit ad satisfaciendum æqualiter pro multis unum rosarium.*—Addo ulterius, non repugnare in universum, quin uno opere dupli præcepto satisfiat, ut probat exemplum de missa, unde etiam in præsenti non repugnabit in recitatione rosarii. Pendet tamen ex intentione præcipientium vel voventium, quæ consideranda est. Nam confessor potest in pœnitentiam injungere opus ex præcepto, vel ex voto debitum; unde si id declarat, non erit dubium quin una recitatione utrique obligationi satisfiat. Quando vero id non declarat, conjectura opus est, nam fortasse non intendit imponere onus dicendi rosarium bis in die, si

alioqui pœnitens habet votum dicendi illud; et idem præsumi potest de simili præcepto imposito a Prælato. Et simile est de voto: nam potest quis se obligare voto ad opus alias præceptum. Quod si quis fecit votum recitandi, prius quam haberet aliunde obligationem dicendi illud, verisimile est non habuisse intentionem dicendi bis rosarium in die, si nova obligatio superveniat; oportet ergo prudenti arbitrio uti, quia totum pendet ex intentione, et in casu dubio pars tutior eligenda est, quia dubiis non sunt augenda onera, sed melior est conditio libertatem suam possidentis. Ratio vero generalis est, quia idem opus est capax plurium honestatum, et potest esse sufficiens ad obediendum multis, et ad impetrandum pro multis, maxime si specifica intentio ad singulos referatur. Non sufficit tamen unica recitatio rosarii ad satisfaciendum æqualiter pro multis et pro singulis; ideoque si quis sit obligatus ad applicandam alicui totam satisfactionem unius rosarii, non poterit simul sime oblationem pro alio implere, si illam habeat; sed oportebit iterum rosarium recitare, per quod satisfactum est funditus Navarri.

19. *De Salve Regina.*—*Tria continentur in Salve Regina.*—Contra hanc orationem maxime insurgunt hæretici; eorum tamen calumni ita occurunt Canis, l. 5 de Deipara, cap. 13; et Illustrissimus Bellarm., libr. 1 de Bonis Oper., c. 15, ut nihil novi nobis addere sit necesse. Tria vero in hac oratione possunt considerari. Primum est salutatio, quæ in principio statim continetur, de qua eadem est ratio quæ de illa, quam per Angelicam salutationem facimus; nam verba *Salve*, et *Ave*, fere æquipollentia sunt; et ideo quæ ibi de hoc puncto diximus, hic applicanda sunt.

20. *Laudes Virginis in hac oratione factæ an convenient ei?*—Secundo, continet hæc oratio quædam encomia Virginis, et quosdam modos invocandi vel nominandi illam, contra quæ objici solet, quia videtur illi tribui id quod est proprium Dei, vel certe quod non potest Virgini cum fundamento tribui. Hujusmodi est illud: *Mater misericordiæ*; solus enim Deus est *Pater misericordiarum*, 2 ad Corinth. 1; et illud: *Spes nostra*, cum tamen David, Psal. 90, ad Deum dicat: *Tu es, Domine, spes mea*; et Jeremias, cap. 17, dicat: *Maledictus homo qui confidit in homine*. Item illa abstracta: *Vita nostra, dulcedo nostra*, videntur maxime propria Dei. Sed in his non

sonus verborum, sed sensus et mens attendenda sunt. Sæpe enim contingit idem nomen, quando metaphoram continet, ut *lux*, *pastor*, et similia, Deo et hominibus tribui, non tamen ad eamdem dignitatem significantiam. Præterea Christus, Matthæi 5, dixit: *Estote perfecti sicut et Pater vester perfectus est*; et Joan. 17, dixit ad Patrem de discipulis: *Ut sint unum sicut et nos*, et infra: *Ut omnes unum sint sicut tu, Pater, in me, et ego in te*; et infra: *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus*. Quæ omnia non propter æquilitatem dicta sunt, sed propter imitationem, et ad explicandam perfectionem aliquam in illa; et simili modo Angelus vocavit Virginem plenam gratia, quamvis plenitudo gratiæ propria sit Christi.

21. *Resolvitur dubium.*—Ad hunc ergo modum Ecclesia loquitur cum Virgine ad ejus singularem excellentiam et misericordiam recognoscendam. Vocat ergo Reginam cœli per singularem excellentiam, quia non solum ut cæteri Beati in cœlis regnat, sed quia speciali titulo maternitatis Dei domina est rerum, et Regina Beatorum, ut loquuntur Athanas., in serm. de Sanctissima Deipara; et Damasc., libr. 4 Fidei, c. 15; et August., serm. 35 de Sanctis. Vocatur etiam *Mater misericordiæ*, tum quia in misericordia erga genus humanum inter omnes creaturas infinite quodammodo excellit; tum etiam quia mater est Christi, per quem omnem misericordiam accepimus. Et simili ratione dici merito potest *Vita et dulcedo nostra*, sicut etiam ab Athanasio supra *Mater ritæ* appellatur, quia est mater Dei, qui est auctor ritæ, et Deus totius consolationis. Item, quia per Christi adventum et redemptionem, vita gratiæ, et amicitia cum Deo (ex qua omnis spiritualis dulcedo nascitur) per Christum nobis data est; ideo etiam mater ejus vita et dulcedo nostra appellatur, ad denotandum singulari modo fuisse Christo cooperatam ad hæc beneficia nobis præstanta; unde etiam *Mater viventium*, a Patribus supra citatis dicitur, et ab Epiphanio, lib. 3, hæres. 78: *Vere, inquit, vita mundo a Maria genita est, ut vicentem gignaret, et fieret Maria mater viventium, per enigma igitur Maria mater viventium appellata est*. Hinc etiam specialiter *Mater hominum* dicitur, ut ait Rupertus, lib. 13 in Joan., et paro titulo vocatur *Christianorum Domina*, in 7 Synodo, Act. 4. Denique appellatur *Spes nostra*, non quia putemus ita esse sperandum in illa sicut in Deo, sed ut ejus singularem potestatem erga Deum protestemur. Deus ergo est spes nostra tanquam auctor bonorum omnium; Virgo autem tanquam mediatrix, quæ apud Deum habet singularem dignitatem, quia sicut apud Deum est potentior, ita et præ omnibus Sanctis est pro nobis sollicitior, ut Augustinus dixit; propter quod Bernardus totam rationem spei suæ illam aliquando appellavit; et Ephrem, in Sermone de Laudibus Virginis, eam vocat, *Spem desperantium, et omnium salutem*. Et ad hunc modum intelligenda sunt cætera encomia, et laudationes Virginis, quæ in hac antiphona continentur.

22. *Altera pars orationis petitionem continens.*—*Quid calumniantur hæretici.*—*Occurrit calumnia.*—Ultima pars hujus orationis petitionem continet, quæ fere per verba generalia fit, ut sunt illa: *Ad te clamamus exules filii Hæc; ad te suspiramus gementes, et flentes in hac lacrymarum valle; eia ergo, advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos concerte*. In quibus omnibus nihil est difficultatis; nam, quod loquamus ad Virginem tanquam præsentem recta fides facit, et non oculos corporis, sed cordis ejus cum misericordiæ affectu ad nos conversos desideramus; in cæteris autem verbis indigentiam nostram, et miserum hujus vitæ statum, ac periculum recognoscimus, et affectum nostrum excitamus et accendimus. Quod autem advocationem illam vocamus, nullam injuriam Christo facimus, quia cognoscimus ipsam esse mediaticem ad mediatorem istum, sicut Bernardus dixit; et sicut in superioribus dicebamus, Sanctos omnes esse pro nobis advocates, licet longe dissimili modo quam Christus sit, ita cum proportione dicendum est de Virgine. Solum verbum illud: *Et Jesum filium tuum post hoc osilium ostende, calumniantur hæretici;* sed non est inusitatus loquendi modus, ut ab aliquo petamus intercessionem, petendo ab ipso rem quam ab alio obtenturus est, ac si ipsem illam esset daturus, non quia credamus ipsum esse principalem auctorem ejus, sed ut ostendamus fiduciam in ipsum, et magnam aestimationem, quam de intercessione ejus habemus. In hoc ergo sensu loquimur in illis verbis, et in hymno, cum dicimus: *Tu nos ab hoste protege, et hora mortis suscipe*; et in illo versiculo: *Da mihi virtutem contra hostes tuos*. Et in eodem sensu dixit Gregorius Nazianzenus, in Christo paciente: *Quæ vincis omnes calitus ordines, Regina Domina, genitrix humani bonum, Amica semper esto tu mor-*

talibus, Maximaque quovis in loco mihi salus. Neque mirum est Nazianzenum ita loqui cum Virgine, cum in Orat. de S. Cypriano ita ad ipsum precetur: *Nos de cælo benignus aspicias, sermonesque nostros et vitam gubernes, sacramque hunc gregem pascas.* Sic etiam Bernardus, serm. 1 de Assumpt.: *Ascendens, inquit, Virgo beata dabit ipsa quoque dona hominibus;* sermone autem 4, declarat hæc dare impetrando illa: multaque similia legi possunt in Athan., Ephr., et Damasc., locis citatis; et videri etiam possunt quæ de hac materia in 2 tom. tertiae partis adduximus; et videri potest Navarrus, d. Enchir., c. 18, n. 21, et c. 19, n. 179 et 183.

23. *De Litanis.*—*Litaniarum sanctus usus.*— Tandem ex dictis facile est intelligere, sanctum et religiosum esse usum litaniarum, quem habet Ecclesia, sive de litanis Sanctorum, sive de litia Virginis loquamur. Quamvis enim non videantur æque antiquæ, similem rationem honestatis habent; et licet ab hereticis contemnatur, nihil habent quod objiciant, præter ea quæ afferre solent contra invocationem Sanctorum, quibus satis in superioribus responsum est.

24. *Antiquitas litaniarum.*—*Conc. Araus., Conc. Gerund.*— Forma igitur hæc interpellandi Sanctorum, quam litaniam vocamus, antiquissima est; nam in Concilio I Arau., c. 29, sic dicitur: *Rogationes, id est, litanias, ante ascensionem Domini placuit celebrare, cap. Rogationes, de Cons., d. 3, et in Concil. Gerund., c. 3, sic dicitur: Item secunda litia facienda est Kalendis Novembbris, ubi particula illa secunda, refert primam litaniam, de qua fit mentio in cap. 2 ejusdem Concilii, juxta Loaisæ collectionem. Et in Cone. Brachar. II, c. 9, post natale Domini præcipiuntur celebrari litanie per triduum, etc.; et in Concil. Tolet. V, c. 1, statutum legitur: *Ut a die Iduum decembrium litia triduo ubique annua successione peragantur.* Quæ constitutio firmata fuit in Concilio Tolet. VI, cap. 2. Quæ omnia Concilia ante mille annos præcesserunt. Rogationum etiam ante Ascensionem fit mentio in cap. 1 de Consecr., dist. 2, quod ex Concilio Lugdunens. Gratianus refert. Concil. autem Moguntin. I, sub Carolo Magno, c. 22: *Litia dicitur propter rogandum Deum, et impetrandum in aliquo misericordiam ejus, media, scilicet, invocatione Sanctorum; et c. 33: Observanda dicitur litia major, sicut a Patribus est instituta.**

25. *Quæ litanie majores, et quæ minores.*—

Ubi insinuantur distinctio communis litaniarum in maiores et minores. Quæ non distinguuntur, quia pluribus aut paucioribus orationibus constent, easdem enim preces continent; sed maiores appellantur illæ, quæ tribus diebus ante Ascensionem dicuntur, juxta Concil. Aurelianen, supra citatum, quod nunc obseruat Ecclesia; minores vero appellantur, quæ die S. Marci dicuntur. Apud Gregorium autem, l. 2 Epist., in principio, fit mentio litaniæ majoris his verbis: *Solemnitas annua de votio[n]is nos admonet, ut litaniam, quæ major ab omnibus appellatur, sollicitis ac devotis debeamus mentibus celebrare.* Et lib. 7, Indict. 2, Epistol. 76, indicat, varias fuisse litanias solemnies; nam Castori præcipit ut requirat *quot fuerint, et admonet ut non sub nomine Majorum eas requirat.* Indicans omnes quidem fuisse solemnies, sed eas maiores fuisse appellatas, quæ majori cum pompa fiebant cum præsentia Episcopi vel Archiepiscopi suum pallium deferentium.

26. *D. Greg. non fuit auctor litaniarum.*—*Eiarum mos in Orientali Ecclesia perantiquus.*— Ex his ergo satis constat, morem hunc antiquissimum in Ecclesia fuisse; unde non recte aliqui existimarunt, Gregorium fuisse illarum auctorem: nam, licet frequenter et variis in locis eas indixerit, presertim in publicis necessitatibus et calamitatibus, ut præter citata loca videre licet in l. 9, Indict. 4, epist. 45 ad Episcopos Siciliæ, et l. 41, c. 2, non tamen ipse adinvenit, ut ex antiquioribus Conciliorum constat. Imo August., Serm. 173 de Temp., illarum mentionem fecit, qui est in vigilia Ascensionis Domini, quamvis nomen litaniarum aut rogationum non explicet. Nec solum in Occidentali Ecclesia, sed etiam in Orientali hic mos antiquissimus est, ut constat ex Basil., Epist. 63 ad Neocæsarianam Ecclesiam. Cum enim illa Ecclesia Basiliū reprehenderet, eo quod communes preces in sua Ecclesia admitteret, quæ tempore Gregorii Magni (ut ipse appellat) non erant, ipse respondet: *Verum neque litanie, quas vos in usu habetis, illius tempore fuerunt, quod non reprehendendi causa dixerim, etc., optari enim vos, etc.* Et quod tempore Arcadii Imperatoris usus litaniarum in Oriente fuerit, constat ex Codice Theodos., tit. de Hæret., libr. 30; ex Socrate, libr. 6 Histor., cap. 8; et Sozomeno, libr. 8, cap. 8; item de tempore Theodosii, Nicephor. libr. 14 Histor., cap. 3.

27. *Litaniarum publicus Ecclesiæ usus.*— Tandem ex dictis constat hanc formam orandi

non solum privatam esse, sed etiam publicam totius Ecclesiæ. Ita enim olim indictas fuisse, ex his quæ adduximus, constat. Fiebantque interdum solum intra ecclesiam in publico conventu, saepius vero per vias publicas in processionibus, seu supplicationibus incendendo. De quibus multa ex antiquitate refert Durand., lib. 2 de Ritib., capit. 10; et quamvis in illis processionibus Psalmi etiam alternis canerentur, ut sumitur ex Concilio Laodic., can. 17, et aliis, tamen sœpe etiam litaniæ dicebantur, presertim in diebus Rogationibus designatis, ut ex Gregor., et aliis, quæ adduximus, constat. Hæc autem omnia in Ecclesia Catholica retineri et observari conspicimus; non sunt ergo nova, sed infallibili traditione approbata. Et quo hæc forma orandi toti Ecclesiæ universalior est, eo usus ejus etiam in privatis orationibus gravior est et securior.

28. *Omnia quæ in litanis continentur pia sunt et vera.*—*Litanie virginis Lauretanæ.*— Quod si attente considerentur omnia quæ in litanis continentur, evidentissimum etiam est summa veritate et pietate esse compositas; nam in eis ante omnia exoratur Deus, et Sanctissima Trinitas, tanquam auctor et Pater mi-

FINIS LIBRI TERTII.